

АРАЛЫК ОТЧЕТ
7 – 13 Сентябрь 2010
17 Сентябрь 2010

I. КЫСКАЧА МАЗМУНУ

- 2010-жылдын 27-июнда өткөн референдумда жаңы Конституция кабыл алынгандан улам Кыргыз Республикасынын Парламентине (Жогорку Кеңеш) шайлоо 2010-жылдын 10-октябрында өтөт. Шайлоо мамлекеттин орточо-парламенттик формасына өтүшүн белгилейт.
- 2010-жылкы Конституция шайлоо системасын өзгөртүп жаңы жоболорду киргизди. Алар парламенттеги орундардын санын 120га жеткирди жана жалгыз саясий партиянын конституциялык көпчүлүктү алууга жол тосту. Мыйзам негизиндеги келишпестиктер Шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча Борбордук шайлоо комиссиянын (БШК) чечимдери менен жөнгө салынат.
- Ушул убакытка чейин БШК даярдыктарды ачык жана айкын алып барды жана негизги карап чыгуу мөөнөттөрүн сактады. Төмөнкү деңгээлдеги комиссиялар саясий партиялардын жана жарандык коомдун өкүлдөрүн тең чагылдыруу менен түзүлгөн.
- Шайлоочулардын тизмеси азыркы убакытта жаңыланып жатат. Тизмелер коомчулуктун назарына 15-сентябрда сунушталат. БШК бир нече добуш берүүнү жою кепили болуп эсептелген шайлоочулардын бармагына көрүнбөс сыяны кою шартын калыбына келтирди.
- Ар кандай көз караштарда саясий күчтөрдү чагылдырган жалпысынан 29 саясий партия шайлоого катышат. Мыйзам талаптары аялдардын, жаштардын, жана азчылыктардын кандидаттардын тизмесине кирүүгө кепилдик берет. Жеке кандидаттарга тийешелүү жоболор мыйзамда жок.
- Үгүт иштери 10-сентябрда расмий түрдө башталган. Оппозициячыл партиялар убактылуу өкмөткө жакын болгон талапкерлер «административдик ресурстарды» үгүт иштеринде колдонот деп тынчсызданууларын билдиришти.
- Мамлекеттеги туруксуз коопсуздук кырдаал тынчсыздандырууну туудурууда. Президент эгер түрткү болсо шайлоо жылдырылышы мүмкүн деп билдирүү жасады.
- Акылуу эфирдик убакытты жана басма бетти бирдей шартта талапкерлерге камсыз кылуу үчүн жалпысынан 183 маалымдоо каражаттары БШКда каттоодон өтүштү. Өкмөттүн маалымдоо каражаттары акысыз эфир убакытын жана басма бетин мыйзамга ылайык камсыз кылат. Өкмөттүн телерадиоберүү компаниясынын коомдук телерадиоберүү компаниясына айлануусу жүрүп жатат. Анын 15 мүчөдөн турган байкоочулар кеңеши жалаң гана жарандык коомдон тандалды.
- ЕККУ/ДИАУБдун шайлоолорду байкоо Миссиясы өзүнүн кеңсесин Бишкекте 7-сентябрда ачты. Миссиянын негизги тобу 17 мүчөдөн турат. Ага кошумча, 22 узак

мөөнөт байкоочулар өлкө боюнча 9 жерге жиберилген. ЕККУ/ДИАУБ ШБМ 23 мүчө мамлекеттерден чогулган.

II. КИРИШҮҮ

Кыргыз Республикасынын убактылуу өкмөтү 2010-жылдын 10-октябрын Жогорку Кеңешке шайлоо күнү деп дайындаган. Кыргыз бийлигинин чакыруусунан улам ЕККУнун Демократиялык Институттар жана Адам Укуктары боюнча Бюросу (ЕККУ/ДИАУБ) 7-сентябрда Шайлоолорду Байкоо Миссиясын (ШБМ) ачкан. Корин Ёнкер жетектеген ШБМ Бишкекте жайгашкан 17 мүчөдөн турган негизги топтон жана бардык областтарга жана Бишкек жана Ош шаарларына жөнөтүлгөн 22 узак мөөнөт байкоочулардан турат. ЕККУ/ДИАУБ ШБМ ЕККУнун 23 катышуучу мамлекеттеринен чогулган. ЕККУ/ДИАУБ катышуучу мамлекеттерден шайлоо күнү добуш берүүгө, добуш саноого жана жыйынтык чыгарууга байкоо салуу үчүн 300 кыска мөөнөт байкоочуларды жиберүүнү сурады.

ЕККУ/ДИАУБ 2000-жылдан бери Кыргыз Республикасында алты шайлоого жана бир референдумга байкоо жүргүзгөн.¹ 2010-жылдын 27-июнунда өткөн референдумга укук негизди, шайлоочуларды каттоону жана добуш берүү күнүндөгү процедураларды чыңдоо керектигин аныктап кооптонуу менен оптимисттик баа берилген. Ал бийликке, саясий партияларга жана жарандык коомго ЕККУнун милдеттемелерине жана эл аралык демократиялык стандарттарга шайкеш келген шайлоолорду өткөрүүнү колдоо боюнча бир нече кыска жана узак мөөнөт рекомендацияларды сунуштаган.

III. КЫСКАЧА ТАРИХ

2010-жылдын 27-июнунда Кыргыз Республикасынын бийлиги тынч конституциялык референдумду өткөрүү үчүн Ош жана Жалал-Абадта болгон кайгылуу окуялардан кийинки курч кырдаалга карабастан керектүү шарттарды түзүүгө жетишкен. Референдумда 90 пайыздан көп добуш жаңы конституциянын колдоосуна берилген, ал эми шайлоочулардын катышышы 72 пайызды түзгөн. Орточо-парламенттик бийлик системасын таныштырган жаңы Конституция бул шайлоодон кийин жаңы парламент жыйналганда гана толугу менен күчкө кирет.

2010-жылдын 10-августта Президент Роза Отунбаева парламенттик шайлоону өткөрүү күнү деп 10-октябрды бекитти.² Ош шаарынын мэри Мелис Мырзакматов сыяктуу айрым саясатчылар убактылуу өкмөттүн легитимдүүлүгүнө шек келтирди. Саясий тирешүүлөр курч бойдон калууда. Айрым саясатчылар кээ бир учурларда каттуу билдирүүлөрдү жана этникалык, регионалдык айырмаларды колдонуп кырдаалды курчутууга аракеттерди жасашкан.³

¹ ЕККУ/ДИАУБдун Кыргыз Республикасында өткөн шайлоолор боюнча отчетторун көрүңүз: <http://www.osce.org/odihr-elections/14475.html>

² Убактылуу Өкмөттүн 2010-жылы 19-майда кабыл алынган № 39 Декрети Кыргыз Республикасынын Конституциясын колдонууга киргизүү Мыйзамын бекитип, Отунбаева айымды 2011-жылдын 31-декабрына чейин өткөөл мезгилдин Президенти катары аныктады.

³ 2010-жылдын 5-августунда жеке ишкер жана *Мекен Туу* саясий партиясынан лидери Урмат Барыктабасов тынч митинг өткөрүү үчүн жана Премьер Министрдин ордун алуу максатында Балыкчыдан Бишкеке жөө жүрүш уюштурду. Ага каршы Кыргызстанда жана Казахстанда кылмыш иши козголгон, бирок ал өлкөгө жакында кайтып келген. Жөө жүрүш борбор шаардын четинде токтотулган жана Барыктабасов мырза конституциялык түзүлүштү өзгөртүү аракетин жасаган (жана этникалык кырдаалды курчутуу) деген айып менен камалды. Башка саясатчылар аймактык жана этникалык айырмачылыктарды колдонгон каттуу билдирүүлөрдү жасаган.

Өлкөдөгү туруксуз коопсуздук кырдаал шайлоонун өтүшүнө байланыштуу тынчсыздандырууну туудурууда. Ушул жагдайда Президент Отунбаева кайсы бир саясий партия кырдаалды курчутса, жарандардын кайсы бир бөлүгүн коркутса же мамлекеттин биримдигине коркунуч келтирсе, убактылуу өкмөт чукул кырдаал киргизилишин жана шайлоону кийинкиге калтырылышы мүмкүндүгүн 2010-жылдын 7-сентябрында билдирген.

IV. УКУКТУК НЕГИЗ

Парламенттик шайлоолор жалпысынан 2010-жылкы Конституция менен жөнгө салынат. Кыргыз Республикасынын Конституциясын колдонууга киргизүү жөнүндө Мыйзамдын 7-беренесине ылайык, парламент Конституциянын 70-беренесинин жоболорунун негизинде шайланат.⁴ Ал кошумча 2007-жылкы Шайлоо Кодекси (2009-жылы өзгөртүлгөн), 1999-жылкы Саясий Партиялар жөнүндө Мыйзам жана 2004-жылкы Борбордук Шайлоо Комиссиясы жөнүндө Мыйзам, 2010-жылкы Конституцияга каршы келбеген жерлеринде, менен жөнгө салынат. БШК чечимдери аркылуу укуктук негизди толуктайт жана Шайлоо Кодекстин, башка нормативдик актылардын жана 2010-жылкы Конституциянын арасында шайкеш келбеген жерлерди жөнгө салат.⁵ Мисалы үчүн, БШК шайлоочулардын бармагына сыя коюу жана үгүт иштери жөндүндө тартиптерди аныктаган.

Белгилей кетчүү нерсе, 2010-жылкы Конституция орточо-парламенттик системаны киргизген, анын негизинде Президенттин мыйзамга veto жарыялоо жана мамлекет кызматкерлерин коргоо жана коопсуздук агенттиктерине дайындоо сыяктуу айрым маанилүү укуктары калган.⁶ Ага кошумча, Конституция адам укуктарына жана фундаменталдык эркиндиктерге коргоо кепилдигин жана эл аралык келишимдерге жана конвенцияларга өзүн-өзү аткаруу укугун берет, мисалы үчүн, алар мамлекеттин мыйзамдарына өткөрүлүшү зарыл эмес.

2010-жылкы Конституция менен Шайлоо Кодекстин ортосунда шайкеш келбеген жоболор бар. Ага караштуу парламент депутаттарынын саны жана талапкер катары чыгуу боюнча талаптар. Бул келишпестиктерди жоюу аракетинде убактылуу өкмөт 1-июлда декрет менен Шайлоо Кодексине өзгөртүүлөрдү киргизген. Кескин сынга алынгандан кийин бул өзгөртүүлөр башка декрет менен 9-августта жокко чыгарылган. Шайлоо Кодексинин айрым беренелеринин колдонуусу боюнча БШКнын 23- жана 24-августтагы чечимдери кээ бир келишпестиктерди жоюп, бирок толугу менен жойгон эмес.⁷

Жакынкы убакыттагы мыйзам жоболоруна киргизилген бир нече өзгөртүүлөрдүн жарыгында, БШК Жогорку Сот, жергиликтүү соттор жана прокуратура кызматкерлери үчүн шайлоо процессинде алардын бир ыңтай иштелишин ишке ашыруу үчүн атайын тренингтерди өткөрдү.

V. ШАЙЛОО СИСТЕМАСЫ

Парламенттик шайлоо жалпы, тең жана тикелей, жашыруун добуш берүүнүн негизинде өтөт. Конституция пропорционалдык шайлоо системасын түзөт, ага ылайык 120 депутат

⁴ Убактылуу Өкмөттүн № 39 Декрети.

⁵ БШК жөнүндө Мыйзамдын 5-беренесине ылайык.

⁶ 2007-жылкы Конституциянын негизинде жаңы парламент шайлангыча Президент кеңири укуктарга ээ, Убактылуу Өкмөттүн №39 Декретин көрүңүз.

⁷ Мисалы үчүн; Шайлоо Кодекси 90 депутат шайлана алат деп аныктайт. Шайлоо Кодекстин 25.3, 69.1, 70, 77.2 77.3-беренелерди колдонуу жөнүндө Түшүрмөдө, 24-август 2010-ж., БШК «Кыргыз Республикасынан Конституциясында берилген 120 сан Шайлоо Кодексинин 70-беренесинде жана 77-берененин 3-параграфында 90 деген сандын ордунда колдонушу керек» деп түшүндүргөн.

жабык партия тизмелердин негизинде бирдиктүү шайлоо округу боюнча 5 жылга шайланат. Конституция бир партия жеңген орундардын санын 65ке чейин кылып чектейт, бирок мыйзам жоболору эгер партия мындан көп орунга ээ болсо, эмне болору жөнүндө тактабайт. Кодекс орундарды алууда катышуу үчүн эки босого талаптарын койгон: партия өлкө боюнча катталган шайлоочулардын беш пайыздан көп добушун алыш керек, жети областтын, Бишкек жана Ош шаарларында ар биринен кеминде 0.5 пайыз добушка ээ болуш керек. Эгер бир да партия бул босоголорду өтө албаса, шайлоо кайрадан өтөт.

Шайлоого укугу бар жана 21 жашка толгон⁸ жаран катыша алат. Шайлоого катышуу боюнча каалоосун БШКга билдирген, катталган саясий партиялар талапкерлердин тизмесин көрсөтүүгө укуктуу. Кодекс жеке талапкерлерге шайлоого катышуу үчүн мүмкүндүк бербейт.⁹

VI. ШАЙЛООНУ БАШКАРУУ

Шайлоо төрт деңгээлден турган администрация аркылуу башкарылат, аны Борбордук Шайлоо Комиссиясы (БШК) жетектейт. БШКдан төмөн жети Област, Бишкек жана Ош шаардык комиссиялары (ОШК); 56 Территориалдык (Райондук жана Муниципалдык) Шайлоо Комиссиялары (ТШК); 2,289 Участкалык Шайлоо Комиссиялары (УШК). Ага кошумча, 44 участкалары чет өлкөлөдө добуш берүү үчүн уюштурулган.

БШК жана ОШКлар беш жыл мөөнөткө дайындалган туруктуу органдар. Бирок убактылуу өкмөт мурунку БШКны таратып 2010-жылдагы референдум жана парламенттик шайлоолор үчүн жаңы комиссия курады. БШК 13 дайындалган мүчөдөн турат, алардын жетөөсү саясий партиялардан жана алтоосу, анын ичинде комиссиянын төрагасы жарандык коомдон дайындалат. Азыркы учурда, БШКнын 11 мүчөсү бар, комиссиянын эки мүчөсү жубайлары талапкер катары көрсөтүлгөндө комиссиядан чыгып кетишкен. Калган алты орун сунуштоо добушу бар болгон эл аралык мүчөлөр үчүн калган. Ушул убакытка чейин Бириккен Уулуттар Уюмунун Өнүгүү Программасынын эксперттери эки гана орун ээлеген. Шайлоого жарышып жаткан саясий партиялар сунуштоо добушу менен мүчөлөрүн бардык деңгээлдердеги шайлоо комиссияларына дайындай алат.

Ага кошумча убактылуу өкмөт ОШКлар жаңыдан куралсын деп декрет чыгарган.¹⁰ БШК август айында 11 мүчөдөн турган жаңы ОШКларды дайындаган. Төмөнкү деңгээлдеги шайлоо комиссиялары жогорку комиссия тарабынан дайындалган *убактылуу* органдар, алар саясий партиялардан жана шайлоочулар топтордон турушат.¹¹ Сунушталгандардын саны болгон орундардан көп болсо, мүчөлөр чүчү кулак тартуу менен дайындалат. Эң көбүндө үчтөн бири саясий партиялардан келиши мүмкүн, ал эми башка үчтөн бир бөлүгү өкмөт кызматкерлери (буга жергиликтүү кеңештерденин мүчөлөрү жана комиссия болууга укугу жок өкмөт кызматкерлер кирбейт) тарабынан түзүлөт. Төрагалар жана секретарлар комиссиялар тарабынан биринчи жыйналышта тандалат. Бардык ТШКлар, УШКлар мыйзамда каралган убакыттын чегинде дайындалды. БШК тарабынан уюштурган шайлоо администрациясынын бардык деңгээлдери үчүн тренингтерди өткөрүп жатат. УШК

⁸ Толук шайлоо укугун колдонуу жаш - 18. Сот чечими менен аракетке жөндөмсүз деп табылган же түрмөдө отурган жарандар активдүү же пассивдүү шайлоо укугу жок.

⁹ 1990-жылкы ЕККУ Копенгаген Документинин 7.5-параграфына ылайык, ЕККУ катышуучу мамлекеттер «жеке түрдө же саясий партиянын же уюмдун өкүлү катары саясий же өкмөт кызмат ордуна иштегенге аракеттенген жарандардын укугун дискриминациясыз сыйлаш керек».

¹⁰ Убактылуу Өкмөт №19 Декрет, 21-апрель 2010-ж.

¹¹ 2010-жылдын 17-августта кабыл алынган Шайлоо Комиссияларын Түзүү жана Таратуу боюнча БШКнын Тартибине ылайык, эң азында беш шайлоочудан турган топ аты-жөнүн жана отурумдун протоколдорун тийиштүү комиссияларга тапшырышы тийиш.

мүчөлөрү толук бир күн бою тренинг алышат, ал эми референдум алдында ал жарым күнгө гана созулган.

БШК отурумдары маалымдоо каражаттарына жана байкоочуларга ачык, анын чечимдери да маалымдоо каражаттары жана БШК веб баракчасы аркылуу жарыяланат. Ушул убакытка чейин БШК бир нече чечимдерди кабыл алган жана талапкерлердин тизмесин текшерип бекиткен. Шайлоо администрациясына караштырылган бюджет 136.5 миллион сомду (орто эсеп менен 2,270,000 Евро) түздү жана бул акча толугу менен БШКга өткөрүлүп берилген. Ушул убакытка чейин БШК мыйзамда каралган бардык убакыт чектерин сыйлады.

VII. ШАЙЛООЧУЛАРДЫ КАТТОО

Шайлоочулардын тизмесине шайлоо күнү добуш берүү укугу бар жарандар кирет. Ал жашаган жери (*каттоо*, же көпчүлүк билгендей *прописка*), туулгандыгы, өлгөндүгү жана үйлөнүү боюнча каттоо агенттиктеринин маалыматына негизделет. Жергиликтүү администрациялардын системдик администраторлору мамлекеттин автоматташтырылган шайлоо системасын (ГАС Шайлоо) колдонуп, шайлоо тизмесин даярдайт жана жаңылайт. ГАС Шайлоо өлкө боюнча шайлоо жыйынтыктарын эсептөөдө да колдонот. Участкалардын чек аралары ар бир добуш берүү участкасында 2,500дөн ашпаган шайлоочулар боюнча алгачкы маалыматтын негизинде белгиленет.

Жергиликтүү администрация ар бир шайлоо участкасына мыйзам талап кылгандай шайлоочулардын тизмесин (ШТ) даярдайт жана алардын көчүрмөсүн 15-сентябрга чейин ТШКга жана УШКга тапшырат. Ошол күндөн тартып ШТлар коомчулуктун назарына берилет. Коомчулуктун суроосунан кийин БШК ШТларды тактоо процессине жардам берүү максатында кошумча көчүрмөлөрүн ар бир УШКлар үчүн чыгарып берүүнү чечти.¹² Шайлоочу кирбей калган учурда УШК аны кошумча тизмеге киргизет (КШТ). Мурдакы шайлоолордо УШК менен жергиликтүү администрация кызматкерлери үймө-үй барып кошумча тактоо иштерин жүргүзгөн, бирок ал тактоолордун деңгээли бир ыңтай болгон эмес. Аталган процедура бул шайлоодо кайра колдонулабы же жокпу азырынча белгисиз.

Шайлоо Кодекси шайлоо күнү катталган участкаларынан алыста болгон шайлоочуларга мөөнөтүнөн мурда жана «открепительный талон» менен добуш берүү укугун караштырган. Алыс жерлерге же чет өлкөгө кетип жаткан шайлоочулар мөөнөтүнөн мурда добуш берүү үчүн арыз жазышса болот (1-жана 9-октябрь аралыгында кайрылыш керек). Жашаган жеринен алыста болгон шайлоочулар «открепительный талон» алуу үчүн алар катталган УШКга кайрылса болот, каттоодон чыгарып талонду алып алар кайсы бир добуш бергиси келген участокко барышса болот. УШК бул сыяктуу шайлоочуларды шайлоо күнү кошумча тизмеге киргизет. Шайлоочулардын атайын тизмелери атайын жерлерде убактылуу турган шайлоочулар үчүн даярдалат.¹³

Шайлоочу бир гана тизмеде боло алат. Бирок тизмеге бир нече жолу кирип калган учурлар үстүнөн кайчы текшерүү үчүн улуттук деңгээлде механизмдер жок. БШК бир нече добуш берүүгө каршы кепилдик болуп эсептелген шайлоочулардын бармагына сыя коюну кайра калыбына келтирди.

¹² БШК №242 Чечими, 12-сентябрь 2010-ж.

¹³ Шайлоо Кодексинин 22.7-беренесине ылайык, бул жерлерге кирет санаторийлер, ооруканалар, алыс аймактар, убактылуу кармоочу жайлар, чет өлкөдө жашаган шайлоочулар жана ошондой эле аскер бөлүктөрү кирет.

VIII. ПАРТИЯ ТАЛАПКЕРЛЕРДИН ТИЗМЕЛЕРИН КАТТОО

Жалпысынан 57 саясий партия шайлоого катышуу үчүн БШКга кайрылган, бирок 29 партия талапкерлеринин тизмесин БШКга 31-август акыркы күнгө чейин тапшырды. Бул партиялар өлкөдөгү ар кандай саясий күчтөрдү чагылдырат. 29 партиянын бардык талапкерлердин тизмеси каттоодон өтүү. Сегиз партия, айрым бирөөлөрү каражаттын жоктугун айтып, шайлоого катышпастыгын билдирди.

Талапкерлердин тизмеси боюнча мыйзамдын талаптары бир нече аялдардын, жаштардын жана азчылыктардын көрсөтүлгөн талапкерлердин арасында чагылдырышын камсыз кылат. Талапкерлердин 70 пайыздан көбү бир жыныста болбош керек, эркек жана аял талапкерлердин тизмедеги аралыгы үч позициядан көп болбош керек. Ага кошумча, талапкерлердин эң азында 15 пайызы 35 жашка чыга элек жаштар болуш керек, жана эң азында 15 пайызы ар түрдү «улуттардан» туруш керек. Бирок жаштардын жанан улуттардын атынан чыккан талапкерлердин тизмеде кандай жайгашы боюнча талаптар жок. БШКнын жана партия өкүлдөрүнүн кеңешмеси аркылуу, жыйынтыктоочу каттоонун астынан айрым партия тизмелери бул талаптарга шайкеш келтирүү максатында бир топ өзгөртүлгөн.

IX. ҮГҮТ ЧӨЙРӨСҮ

Үгүт чөйрөсү саясий партиялардын арасында катуу атаандаштык жүрүп жатышы менен айырмаланат. Убактылуу өкмөттүн негизги мүчөлөрү шайлоого катышуу менен кызыкчылыктардын кагылышуусунан алысташ үчүн орундарын бошотушкан. Убактылуу өкмөттө калган мүчөлөрдүн анык саясий байланыштары бар, алардын айрымдарынын туугандары талапкер катары катталган.¹⁴ Оппозициячыл партиялар¹⁵ убактылуу өкмөткө жакын болгон талапкерлер административдик ресурстарды үгүт иштеринде колдонот деп тынчсызданууларын билдиришти. 26 саясий партиянын өкүлдөрү үгүт иштериндеги этикалык Кодекске кол коюшту.¹⁶ Алардын 16сы талапкерлеринин тизмесин тапшырып, шайлоого катыша башташты.

БШК 23-августта басылма үгүт материалдарынын, саясий тамгалардын жана символдордун колдонушу боюнча тартиптери жөнүндө түшүндүрмө берди.¹⁷ Үгүт иштери расмий түрдө 10-сентябрда башталды, бирок ЕККУ/ДИАУБ ШБМ мөөнөтүнөн мурда үгүттөө учурлары жөнүндө маалымат алды.¹⁸ БШК үгүт каржылоо боюнча аудитор тобун түзүп, үгүт иштерин каржылоо боюнча тартиптерди чыгарды.¹⁹ Саясий партиялар үгүт фондурларын ачып, үгүт иштерине сарптаган каражаттары жөнүндө отчетторун шайлоо күнүнө он күн алдын жана он күн кийин бериши тийиш.

¹⁴ Анын ичинде Президент, Премьер Министрдин Орун басары Азимбек Бекназаров, Ички Иштер Министри Кубатбек Байболов жана Энергия Министри Осмон Артыкбаева.

¹⁵ Мисалы үчүн *Ата-Журт*, *Бүтүн Кыргызстан* жана *Ар-Намыс*.

¹⁶ Шайлоодо убагында саясий партиялардын этикалык Кодекси Бишкектеги ЕККУ Борборунун колдоосу менен жана Улуттук Демократия Институту, Эл аралык Республикалык Институту, ЮСАИД жана Саясий Партиялардын Парламентин НПОнун кызматташтыгы менен даярдалды.

¹⁷ БШК №173 Чечими, 23-август 2010-ж.

¹⁸ ЕККУ/ДИАУБ ШБМге кабар болгондой, үгүт иштерине укук сат бериле электе айрым партиялар баннерлерин Бишкекте жайгаштырган жана бейформалдуу митингтерди өткөргөн.

¹⁹ БШК №163 Чечимине, 17-август 2010-ж., №172 Чечим, 23-август 2010-ж., менен өзгөртүүлөр кабыл алынган.

X. МАССАЛЫК МААЛЫМДОО КАРАЖАТТАРЫ

Расмий үгүт иштеринин башталышына БШК 183 маалымдоо каражаттарына аккредитация берди.²⁰ Аккредитацияга ылайык маалымдоо каражаттары саясий партияларга акыга эфир убакытын жана басма беттин баасын жарыялап, бирдей шартта камсыз кылыш керек. Саясий партиялар өкмөт каржылаган маалымдоо каражаттарында акысыз эфир убакытын жана басма аянттын алышат. БШК 13-сентябрда акысыз эфир убакытын чүчүкулак тартуу аркылуу саясий партиялардын, байкоочулардын жана маалымдоо каражаттарынын көз астында таратты. БШК үгүт иштерин чагылдыруу тууралуу кошумча көрсөтмөлөрдү маалымдоо каражаттарында чыгарды.²¹

ЕККУ/ДИАУБдун буга чейин берилген сунуштамаларына ылайык, убактылуу өкмөт Улуттук Телерадиоберүү Корпорацияны (УТРК) коомдук телерадио берүүгө айландыруу боюнча декрет чыгарды.²² Анын 15 мүчөдөн турган байкоочулар кеңеши дайындалып бүттү. Кеңештин мүчөлөрүн жарандык коомдун жана убактылуу өкмөттүн өкүлдөрүнөн турган комиссия дайындайт. Алар коммерциялык эмес жана бейөкмөт уюмдардан тандалган.²³

Электрондук маалымдоо каражаттарынын үстүнөн байкоо жасаган орган жок. Ошондуктан үгүт иштери жүрүп жатканда алардын үстүнөн бир да расмий мониторинг болбойт. Шайлоо Кодексинин маамымдоо каражаттары жөнүндө жоболору сакталбаган учурларда, БШК эскертүү бергенге укуктуу. Медия чөйрөсүнө тийиштүү арыздар сотко же прокуратурага жолдонушу мүмкүн.

2010-жылкы Конституция өз пикирин билдирүүгө, сөз жана басма сөз эркиндигине кепилдик берет. Ага кошумча ал маалымат алууга укукту кепилдейт жана жала айтууну кылмышка кошууну тыят. Бул журналисттердин позициясын чындамак. Бирок 1997-жылкы Кылмыш Кодекси Конституция менен шайкеш алып келине элек, ошондуктан дагы деле жала айтууну кылмыш катары эсептеген беренелери бар. Медия чөйрөсү акыркы жылдары өзүн-өзү цензуралоо жана сын айткан журналисттерге багытталган каттуу кылмыштар менен өзгөчөлөнгөн. Эркин Медия боюнча ЕККУ Өкүлү жана медияны өнүктүрүү боюнча эл аралык уюмдар Убактылуу Өкмөт медия чөйрөсүн жакшыртууга болгон кадам жасаганын белгиледи.²⁴

Маалымдоо каражаттарында үгүт иштердин жүрүшүн жана алардын чагылдырылышын баалоо үчүн ЕККУ/ДИАУБ ШБМ 10-сентябрда кыргыз жана орус тилдериндеги беш телеберүү станцияларды, эки радио станцияларды жана алты басма газеталарды мониторинг кыла баштады.²⁵

²⁰ БШК 133 газеталарга, 43 телерадиоберүү станцияларга жана 7 жаңылык агенстволоруна аккредитация берген.

²¹ БШК №160 Чечими, 17-август 2010-ж.

²² Убактылуу Өкмөттүн №28 Декрети, 30-апрель 2010-ж.

²³ Саясий партиялардын саясий кеңеши, парламенттин мүчөлөрү жана өкмөт кызматкерлери байкоочулар кеңештин мүчөлүгүнө кирбейт.

²⁴ Медия Эркиндиги боюнча ЕККУ Өкүлү мисалы үчүн коомдук телерадиоберүүнүн байкоочулар кеңешинин дайындалышын мактады. Көрүнүз: http://www.osce.org/fom/item_1_45873.html. Кошумча: <http://www.article19.org/pdfs/press/kyrgyzstan-statement-on-the-media-situation-in-the-kyrgyz-republic.pdf>.

²⁵ Мониторинг болуп жаткан каналдар: УТРК ТВ, *Общественная Теле Радио Компания* “ЭлТР”, 5-Канал, *Пирамида*, *Независимое Бишкекское Телевидение* (НБТ) жана Ош ТВ. Ага кошумча, ЕККУ/ДИАУБ ШБМ эки радио станция үстүнөн мониторинг жүргүзөт: УТРК радио жана Радио *Азаттык* жана алты газета *Дело №, Учур, Агым, Форум, Слово Кыргызстана* жана *Вечерний Бишкек*.

XI. ЖЕРГИЛИКТҮҮ ЖАНА ЭЛ АРАЛЫК БАЙКООЧУЛАР

Ушул убакытка чейин үч жергиликтүү уюм шайлоого байкоо салышын билдирди. Демократия жана жарандык коом Коалициясы 112 узук мөөнөт байкоочуларды жиберди, ал эми шайлоо күнү ал 500 шайлоо участкаларына байкоо салышын пландаштырды. *Таза Шайлоо* шайлоо күнү 800 участкаларда, ал эми Либерал Жаштардын Альянсы 125 участкаларда байкоо салышы тууралуу каалоосун билдирди. Жергиликтүү байкоочулар БШКда каттоодон өтүүсү зарыл эмес. Алар байкоо салгысы келген комиссияларга барып, уюму берген катты көрсөт. ЕККУ/ДИАУБ ШБМге кошумча Көз каранды эмес Мамлекеттердин Шериктештиги (КМШ) Парламент Аралык Ассамблеясы байкоочуларын каттоодон өткөрдү.

XII. ЕККУ/ДИАУБ ШБМ ИШМЕРДИГИ

ЕККУ/ДИАУБ ШБМ 7-сентябрда кеңсесин Бишкекте расмий түрдө ачты. ЕККУ/ДИАУБ ШБМдин жетекчиси Корин Ёнкер айым Тышкы Иштер Министрлиги менен жана БШКнын Төрагасы менен жолукту. Миссия жетекчиси Бишкектеги ЕККУ Борбору, Кыргыз Республикасында иштеп жаткан ЕККУ катышуучу мамлекеттердин жана эл аралык уюмдурдын дипломаттык өкүлчүлүктөрү менен жолукту. ЕККУ/ДИАУБ ШБМ жумуш байланыштарды Тышкы Иштер Министрлиги, БШК, саясий партиялар, жарандык коом жана массалык маалымдоо каражаттары менен түздү. 22 узак мөөнөт байкоочулар шайлоого кызыкдар тараптар менен аймактарды жолугуп жатат.

ЕККУ Парламенттик Ассамблеясы (ПА) жана Европанын Парламенти шайлоо күнү байкоо салуу үчүн байкоо делегациясын жиберет. ЕККУ Төрагасы Киммо Кильюнен мырзаны ЕККУ кыска мөөнөт байкоочулар миссиясын бул шайлоодо жетектөө үчүн Атайын Координатор ордуна дайындады.